

פרשת ויקהל

”בורא מאורי האש”

במצוות השבת המוזכרת בפרשתנו מפורט דווקא האיסור להדליק אש:

”שֵׁשֶׁת יָמִים הַעֲשֵׂה מְלֶאכֶה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָּכֶם קֹדֶשׁ שַׁבָּתוֹן לַה' כָּל הַעֲשֵׂה בּוֹ מְלֶאכֶה יוֹמָת: לֹא תַבְעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת” (שמות ל"ה, ב-ג)

האבן עזרא, הרשב"ם, הרמב"ן ופרשני תורה נוספים הסבירו את האזכור המיוחד של הבערת האש בשבת לאור הניגוד ההלכתי לקדושת ימים טובים, בהם מותר להשתמש באש לבישול ולאפייה לצורך אוכל נפש, כפי שמפורש בפרשת קרבן פסח:

”...אֵךְ אֲשֶׁר יֵאָמַר לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם” (שמות י"ב, טז)

בשבת קיים איסור גם לבשל ולאפות, כמפורש בפרשת המן:

”...שַׁבָּתוֹן שַׁבַּת קֹדֶשׁ לַה' מִחֶר, אֵת אֲשֶׁר תֹּאפּוּ אֹפּוּ וְאֵת אֲשֶׁר תִּבְשְׁלוּ בִשְׁלוּ...” (שמות ט"ז, כג)

כפי שהרמב"ם כותב, יש מצווה לציין את תחילת השבת ואת יציאתה:

”מצוות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים, שנאמר 'זכור את יום השבת לקדשו' (שמות כ', ז), כלומר זכרוהו זכירת שבה וקידוש, וצריך לזכרוהו בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה.” (הלכות שבת פכ"ט ה"א)

יש לשים לב, שהדלקת האש מציינת הן את כניסת השבת עם הדלקת נרות של שבת והן את יציאת השבת במסגרת ברכת מאורי האש בהבדלה.

הדלקת האש במוצאי שבת מציינת את היתר עשיית המלאכה. ברוח זו הסביר המהר"ם מרוטנבורג באופן סמלי את המנהג הידוע, לפתוח את היד בברכת האור של ההבדלה:

”מה שפושטים האצבעות בברכת 'מאורי האש'... בתחילה כופה אצבעותיו, כלומר עד עתה הייתי כאלו ידי אסורות, שהייתי אסור בעשיית מלאכה; ואחר כך פושטן, כלומר מעתה ידי מותרות במלאכה.” (שו"ת מהר"ם מרוטנבורג, חלק ד' (דפוס פראג) סימן תקלח)

חז"ל ביקשו לתת נוסף לברכה זו:

"כיוון ששקעה ההמה במוצאי שבת, התחיל ההושך ממשמש ובא, ונתירא אדם הראשון... מה עשה הקב"ה? זימן לו שני רעפים, והקישן זה לזה, ויצא מהן אור ובירך עליה, הה"ד 'ולילה אור בעדני' (תהילים קל"ט, יא); מה בירך עליה? 'בורא מאורי האש'. אתיא כשמואל, דאמר שמואל: מפני מה מברכין על האור במוצאי שבת? מפני שהיא תחלת ברייתה." (בראשית רבה י"א, ב)

הגמרא מנסחת זאת בלשון דומה:

"ובמוצאי שבת נתן הקדוש ברוך הוא דיעה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה, והביא שני אבנים וטחנן זו בזו ויצא מהן אור." (פסחים נד ע"א)

בתחילת השבוע הראשון של העולם ברא ה' את האור. בתחילת השבוע השני, במוצאי השבת שבסיום הבריאה, נמסרה האש לאדם הראשון. עיסוק האדם ביישובו של עולם הוא מעין המשך למעשי ה' בבריאה. כשם שה' ברא את העולם בששת ימי הבריאה, כך על האדם לפעול בעולם בששת ימי המעשה שלו. לאחר שהאדם נח בשבת מעשיית המלאכה, מוטלת עליו בצאת השבת המצווה לחזור ולפעול בבריאה, כשם שה' עסק בבריאת העולם. הדלקת האש היא לא רק סימן היכר מעשי של היתר מלאכת חול לאחר צאת השבת, אלא היא מציינת את חובת האדם לעסוק - כמו ה' עצמו - ביישובו של עולם.

הרב פרופ' שאול ליברמן¹ האיר כאן את עינינו בהפניה מאוד מעניינת: ידועה האגדה האלילית של היוונים, שהאש באה לעולם על ידי פרומיתאוס, אשר גנב את האש מראש האולימפוס היווני, זאוס. לפי ליברמן חז"ל ביקשו להעביר עם ברכת "בורא מאורי האש" של ההבדלה מסר בדיוק הפוך למסורת היוונית: בניגוד למסורת זו, בה האלים שומרים את כוח היצירה לעצמם; לפי תורת ישראל ה' נתן לאדם את האש בששת ימי בראשית, כדי שימשיך את בריאת העולם בכוחו שלו. פעילותו ויצירתו של האדם אינה פוגעת בהנהגת ה' את העולם, אלא אדרבא: ה' מזמין את האדם לפעול בעולם כביכול מתוך שותפות מלאה עם בורא העולם עצמו.

1. תוספתא כפשוטה, זרעים עמוד 99.